

УДК 94:338.1(477.52)“1946/1953”

Лисянська Дар'я,
студентка магістратури ННІ історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна

ВІДБУДОВА НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА СУМЩИНИ В ПОВОЄННІ РОКИ (1946-1953 рр. XX ст.)

У даній статті висвітлені події післявоєнного періоду на території Сумщини в контексті відбудови народного господарства. Досліджено та висвітлено проблеми відновлення довоєнного виробництва в регіоні, його окремих районів.

Ключові слова: народне господарство, промисловість, колгосп, підприємство, трудові ресурси.

Lisyanska D. S. Восстановление народного хозяйства Сумщины в послевоенные годы (1946-1953 гг. XX в.)

Данная статья рассматривает события послевоенного периода на территории Сумщины в контексте восстановления народного хозяйства. Исследованы и освещены проблемы восстановления довоенного производства в регионе, его отдельных районов.

Ключевые слова: народное хозяйство, промышленность, колхоз, предприятие, трудовые ресурсы.

Lisyanska D. S. Restoration of the national economy of Sumy region in the post-war years (1946-1953. XX century.)

This article considers the events of the post-war period on the territory of Sumy region in the context of the restoration of the national economy. The problems of restoration of pre-war production in the region and its individual regions are investigated and highlighted.

Key words: national economy, industry, collective farm, enterprise, labor resources.

Постановка проблеми. Повоєнна Україна у багатьох важливих відношеннях виявилася дуже відмінною від тієї, якою була раніше. Значно розширились кордони, зросла політична й економічна вага в СРСР, докорінно змінився склад населення і, що найважливіше, вперше за багато століть всі українці опинилися в межах однієї держави.

До цих змін прагнули пристосуватися як українське суспільство, так і радянський режим, отож, кроки, спрямовані на це пристосування, становлять головну тему повоєнної історії України. Величезних збитків від воєнних дій та окупації було завдано господарству республіки - крім пограбованих і виведених з ладу тисяч промислових підприємств, було вщент розорено сільське господарство. Руйнувань та занепадів зазнали міста і села України. Унаслідок Другої світової війни економічний потенціал Сумщини зазнав великих матеріальних втрат. Виведено з ладу 420 (82 %) промислових підприємств, 37 залізничних вузлів і станцій. Спалено 27,5 тис. колгоспних будівель, 35,6 тис. приватних дворів. Повністю або частково зруйновано 1604 будівлі навчальних, медичних, культурних закладів. Матеріальні збитки області оцінюються в 14 млрд. крб. [4, с. 374].

У містах люди змушені були жити у землянках, підвалах, зруйнованих будинках тощо. Перетворено на руїни багато лікарень і шкіл, палаців культур і ВУЗів. Люди не мали необхідної їжі, одягу, взуття, білизни. Здавалось, за таких умов відродження господарства - справа багатьох десятиліть, протягом яких СРСР втратить статус великої держави. Але народ був сповнений рішучості якнайшвидше відродити країну.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У контексті відбудови народного господарства післявоєнної Сумщини розглядали науковці: Ігор Скрипченко, Іван Абаровський, Ю. Ю. Кондуфор, А. В. Лихолат та ін.

Виклад основного матеріалу. Успіхи у відбудові й дальшому розвитку народного господарства значною мірою залежали від оперативного переведення підприємств на випуск продукції мирного часу. Враховуючи це, Державний Комітет Оборони 26 травня 1945 р. прийняв постанову «Про заходи по перебудові промисловості в зв'язку з скороченням виробництва озброєння», у якій конкретно визначалися підприємства, передусім машинобудівні, які повинні були повністю або частково перейти на випуск нової продукції. Перехід народного господарства на мирні рейки провадився з урахуванням потреб часу, вимог науково-технічного прогресу. Переведення економіки переважно на випуск продукції для потреб мирного будівництва означало створення нових організаційних форм виробництва, докорінний перерозподіл у країні матеріально-технічних, фінансових і трудових ресурсів, переключення виробничих потужностей на мирні галузі господарства, встановлення для трудящих нормального трудового режиму, відповідних господарських зв'язків та пропорцій між усіма галузями народного господарства. Промислові підприємства УРСР одержали відповідні планові завдання по випуску продукції для мирних цілей, збільшувалися капітальні вкладення у різні галузі народного господарства [2, с. 27-28. На заводах, фабриках, в колгоспах відбувалось поступове збільшення капіталовкладень, що сприяло притоку кадрів, яким були властиві наполегливість, стійкість, ідейна переконаність. Та, все ж, через велику смертність під час війни чоловічої половини населення, в промисловості

ще залишалася питома вага жінок. У повоєнні роки загальною тенденцією було зменшення серед працюючих кількості підлітків та осіб пенсійного віку. Машина та обладнання хоч ще працювали не на повну потужність, проте великого значення мало зменшення асигнувань на воєнні потреби. Тому, постановою від 29 вересня 1946 р. «Про річні кварталні господарські плани» було розв'язано питання перебудови всіх галузей народного господарства республіки стосовно умов мирного часу. Промислові підприємства масово переобладнувалися. Машинобудівні заводи, які раніше працювали на потреби війни, переходили на випуск сільськогосподарських машин, верстатів. Металургійні заводи замість броні та снарядних заготовок стали випускати продукцію для мирних цілей. Хімічна промисловість замість вибухових речовин виробляла мінеральні добрива тощо. [2, с. 28].

Головна увага була спрямована на відновлення роботи промислових підприємств, залізниць, станцій, мостів, доріг. Шефство над Сумщиною здійснювала Кіровська область РРФСР, яка мала всіляко сприяти її промислового відродженню, а допомогу технікою та устаткуванням надавали 14 областей Росії, Вірменія, Грузія, Казахстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменістан, Азербайджан. Так, із перших днів визволення Охтирки робітники артілі «Червоний переможець» приступили до відбудови свого підприємства. На четвертий день після закінчення боїв охтирчани відновили залізничну колію, по якій прийшов перший потяг з Харкова. Залізничники Конотопа пустили військові ешелони до лінії фронту на третій день після звільнення від окупантів. У жовтні 1943 р. відновився регулярний рух поїздів на ділянках Брянськ-Конотоп, Ворожба-Конотоп-Бахмач, Ворожба-Суми. Для введення в дію Сумського заводу ім. М.Фрунзе, конотопських паровозогагонобудівного заводу й заводу «Червоний металіст», шосткинських підприємств уряд виділив 75 млн. крб. У вересні-листопаді 1943 р. на відбудові заводу ім. М. Фрунзе щоденно працювало в позаробочий час близько 1 тис. чол. У 1944 р. кожен робітник заводу відпрацював на відновлювальних роботах 50 годин безкоштовно на шахтах. У кінці року стали до ладу ковальський, ливарний, ремонтно-механічні цехи, які давали продукцію для фронту й шахт Донбасу. На Червонозор'яному цукровому заводі бригада слюсарів, яка складалася з підлітків і комісованих фронтовиків під командою 82-річного ветерана К. Малирчука, ударно змонтувала вакуум-апарати і прискорила пуск підприємства.

Ще у лютому 1945 року директором Сумських міських електричних мереж став Гливенко Яків Максимович, який працював на міській електростанції до війни. У важкі післявоєнні роки колектив під його керівництвом відновив роботу міських електричних мереж. Це було складно: не вистачало кваліфікованого персоналу, техніки, матеріалів, продовольчих товарів, а для населення – житла. Не зважаючи на труднощі, підприємства міста вже в 1948 році перевищили довоєнний рівень виробництва.

Через два роки на сумській міській електростанції, яка працювала в основному на дровах, замінили газогенераторну локомотивну установку на дизель-генератор німецької фірми "МАН" потужністю 220 кВт. На теплової електростанції машинобудівного заводу (тоді – ім. М. Фрунзе) встановили турбогенератори швейцарської фірми "Браун Бовері" потужністю 1500 кВт і угорської фірми "МАВАГ" потужністю 2500 кВт. Для збільшення виробництва електричної енергії в кінці 1946 року ввели в дію турбогенератор вітчизняного виробництва потужністю 4000 кВт. Була відбудована і введена в дію теплова електростанція на Червонозор'яному рафінадному заводі (колишній Павлівський цукровий завод), яка повністю забезпечувала електричною і тепловою енергією виробництво цукру-рафінаду. Частина електроенергії вона віддавала для потреб міських споживачів. На теплової електростанції працювало два турбогенератори. Один – англійського виробництва потужністю 1500 кВт, а другий – вітчизняного потужністю 6000 кВт.

У 1949 році на міській дизельній електростанції змонтований дизельний енерговагон американської фірми "Інтерпрайз" потужністю 650 кВт. Директором Сумських міських електромереж у 1949 році призначена Буренкова Катерина Євграфівна, головним інженером – Греченков Федір Антонович.

У Ромнах у той час відбудували зруйновану дизельну електростанцію та встановили дизель-генератори німецької фірми "МАН" потужністю 200 кВт, американської фірми "Вартингтон" – 450 кВт і чехословацької фірми "Шкода" потужністю 600 кВт. У 1956 році директором там став Вешняков Федір Олексійович, головним інженером – Петров Михайло Юхимович. Для покращення електропостачання споживачів у Ромнах встановили пересувний енергопотяг потужністю 2500 кВт. На дизельній електростанції в 1960 році замінили малопотужні дизель-генератори на потужні виробництва Харківського заводу ім. Малишева. Загальна потужність електростанції разом із енергопотягом становила 7060 кВт.

У Конотопі відбудовувати електроенергетику почали з міської дизельної станції, потужність якої була доведена до 1200 кВт. А на паровозогагоноремонтному заводі у 1949 році ввели в дію теплову електростанцію потужністю 5000 кВт. Це вирішувало проблему електропостачання промисловим і побутовим споживачам. Але збільшення навантажень вимагало й збільшення виробництва електричної енергії. У 1956 році на міській електростанції додатково змонтували дизель-генератор потужністю 860 кВт. У 1958 році встановили ще два дизель-генератори потужністю 1140 кВт кожний. На деякий час проблему електрозабезпечення вирішили, коли в Конотопі було змонтовано і введено у дію енергопотяг потужністю 4000 кВт. У Шостці відбудували теплову електростанцію на заводі "Зірка", яка до 1954 року була єдиним джерелом електрозабезпечення промислових і побутових споживачів. У зв'язку з розвитком і розширенням виробництва на заводі кінофотоплівки, електричної потужності на електростанції заводу "Зірка" не вистачало. Почалося будівництво теплової електростанції на заводі кінофотоплівки, який був перейменований на завод "Свема". Перша черга теплової

електростанції була введена в дію в 1956 році. Це давало можливість для подальшого розвитку електричних мереж міста. Будувались кабельні і повітряні електричні мережі, вводились в дію нові розподільчі трансформаторні пункти 6,3/0,4 кВ. У 1960-х роках на балансі Шосткинського міського РЕМу було 52,7 км кабельних і повітряних ліній електропередач напругою 6,3 кВ, 47 розподільчих і трансформаторних пунктів 6,3/0,4 кВ, 253,5 км мереж напругою 0,4 кВ.

У 1950-х роках Сумським електричним мережам були підпорядковані електричні мережі тільки міст Суми та Шостка. Директором підприємства тоді була Буренкова Катерина Євграфівна, головним інженером – Греченков Федір Антонович. Директором Шосткинських електричних мереж до 1962 року працював Майоров Михайло Федорович. У підпорядкуванні Шосткинських електричних мереж були Середино-Будська і Ямпільська енергетичні дільниці. Дизельні електростанції і міські електричні мережі Ромен і Конотопа в цей час знаходились у прямому підпорядкуванні РЕУ "Харківенерго" [5].

У 1946 р. в Конотопі методом народної будови споруджена гребля і прокладена залізнична колія від заводу «Червоної металіст» до станції. Конотопці таким же чином вирішили і проблему громадського транспорту, побудувавши трамвайну колію. Два вагони подарували виконкоми міських рад Києва і Москви. Конотоп став 23-м містом України, яке мало зручне, дешеве і надійне трамвайне сполучення [4, с. 375-376].

В Недригайлові уже в 1944 р. відновила роботу Курманівська МТС, колгоспи отримали незначні кредити. У 1944 р. на плодоконсервному заводі Недригайлова було вироблено 65 тонн продукції і згодом тут працювало до 130 робітників. Відбудовуючи цукровий завод в Тернах, його одночасно реконструювали. За післявоєнний період побудовано 27 ферм для худоби, три тракторні майстерні і три гаражі, три зерносклади [3, с. 203].

Висновки. Отже, в умовах післявоєнного часу машини й обладнання працювали ще не на повну потужність, давалася взнаки нестача сировини, будівельних матеріалів, верстатів, обладнання тощо. Зміна характеру виробництва вимагала певної підготовки й перепідготовки робітників та інженерно-технічного персоналу, поліпшення планування народного господарства. Велике значення мало скорочення асигнувань на воєнні потреби. І все ж попри труднощі та негаразди завдяки самовідданій праці кожного окремо і всіх разом вдалося лише за одну п'ятирічку не лише наздогнати а і перегнати темпи виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія Української РСР: Короткий нарис / АН УРСР. Ін-т історії; Редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (кер.) та ін. Київ: Наук. думка, 1981. 527 с.
2. Історія Української РСР: У 8 т., 10 кн. Т. 8: Радянська Україна в період зміцнення соціалізму і поступового переходу до комунізму (1945–70-ті роки). Кн. 1: Українська РСР в період зміцнення соціалізму (1945–50-і роки) / АН УРСР. Ін-т історії; Голов. редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (голов. ред.) та ін.; Редкол. тому: А. В. Лихолат (відп. ред.) та ін. – Київ: Наук. думка, 1979. 390 с.
3. Недригайлівщина: у дзеркалі історії : нариси з іст. Недригайлів. р-ну Сум. обл. з найдавніших часів до початку ХХІ ст. / Ігор Скрипченко, Іван Абаровський. Суми: Собор, 2010. 447 с.
4. Сумщина в історії України: Навчальний посібник. Суми: МакДен, 2005. 496с.
5. Енергетична галузь Сумщини у післявоєнний період (1944-1970 роки) [Електронний ресурс] / - // СУМІОБЛЕНЕРГО. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.soe.com.ua/press-center/list-news/848-yak-vidbudovuvalasya-energetika-sumskoj-oblasti-pislya-vijni-u-tsomu-epizodi-z-knigi>

REFERENCES

1. History of the Ukrainian RSR: Short Naris / AN URSSR. Ін-т історії; Editorial: Yu. Yu. Condufor (cor.) And in. Kiev: Science. Dumka, 1981. 527 p.
2. History of the Ukrainian RSR: At 8 vols., 10 books. T. 8: Radyanska Ukraine in the period of social and social transition and progressive transition to communism (1945–70 years). Prince 1: Ukrainian RSR in the period of socialist socialism (1945–50th rocky) / AS URSSR. Ін-т історії; Goals. editorial: Yu. Yu. Condufor (head. ed.) that in .; Editorial volume: A.V. Likholat (ed. ed.) and in. - Kiev: Science. Dumka, 1979. 390 p.
3. Nedrigailivshchyna: at the history of history: narisi ist. Nedrigailiv. rn Sum. reg. from the found hours to the ear of the XXI century / Igor Skripchenko, Ivan Abarovsky. Sumi: Cathedral, 2010.447 c.
4. Sumy in Ukraine: Navalny postnik. Sumi: McDen, 2005.496 s.
5. Sumshchini's energetic galaxy at the period (1944-1970 rocky) [Electronic resource] SUMIOBLENERGO. - 2018. - Access mode to the resource: <https://www.soe.com.ua/press-center/list-news/848-yak-vidbudovuvalasya-energetika-sumskoj-oblasti-pislya-vijni-u-tsomu-epizodi-z-knigi>